

Στην κορυφή του μακρού κύματος: Ο Ερνέστ Μαντέλ και ο Μάης του 1968

γράφει ο ΜΑΝΟΣ ΣΚΟΥΦΟΓΛΟΥ

Η θεωρία των μακρών κυμάτων του Ερνέστ Μαντέλ ήταν μια συστηματική προσπάθεια θεμελίωσης της επίμονης επαναστατικής του αισιοδοξίας σε μια εποχή κατά την οποία μια επαναστατική κρίση στις ιμπεριαλιστικές δυτικές δημοκρατίες φαινόταν σε πολλούς απίθανη. Ήταν ταυτόχρονα μια υπέρβαση συγκεκριμένων θεωρητικο-πολιτικών αδιεξόδων στα οποία βρέθηκαν εκ των πραγμάτων οι επαναστατικές οργανώσεις των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων. Ο Μάης του 1968 έχει θέση κλειδί στη θεωρία των μακρών κυμάτων ως το σημείο καμπής, που συμβατικά σηματοδοτεί την εξάντληση του μεταπολεμικού κύματος επέκτασης και την είσοδο σε ένα μακρύ κύμα ύφεσης και οξυμένων εργατικών αγώνων. Ο Μαντέλ δεν ενδιαφερόταν απλώς να κάνει προβλέψεις, αλλά να προετοιμάσει μια στρατηγική για την άμεση αξιοποίηση των επαναστατικών ευκαιριών που θα έφερνε η νέα περίοδος. Το έργο του Μαντέλ είναι από τις σπάνιες εκείνες μεταπολεμικές περιπτώσεις όπου η συστηματική θεωρητική εμβάθυνση συμβαδίζει και υπηρετεί μια αδιάκοπη ενεργή πολιτική στράτευση σε μια επαναστατική οργάνωση.

Είναι η επανάσταση!

Στις 9 Μάη 1968, ο σαρανταπεντάρης πλέον Ερνέστ Μαντέλ βρέθηκε στο εξεγερμένο Παρίσι, ομιλητής σε μια δημόσια εκδήλωση στη Μουτουαλιτέ, μαζί με τα νεαρά τότε στελέχη της 4ης Διεθνούς Ντανιέλ Μπενσαίντ και Ανρί Βεμπέρ. Το

επόμενο βράδυ, στα οδοφράγματα του Καρτιέ Λατέν μέχρι το πρωί, ο Μαντέλ αναφωνούσε με δέος: «είναι όμορφο, είναι η επανάσταση!». Το θέαμα το οποίο ο Μαντέλ έβρισκε όμορφο και στο οποίο συμμετείχε περιελάμβανε το αυτοκίνητό της τότε συντρόφου του Γκιζέλα, το οποίο καιγόταν ολοσχερώς.

Μετά την ήττα του Μάν, στην επόμενη του είσοδο στη Γαλλία, ο Μαντέλ συνελήφθη και του επιβλήθηκε απαγόρευση εξόδου από τη χώρα, η οποία έληξε πολλά χρόνια αργότερα, το 1981. Ήταν μια από τις πολλές απαγορεύσεις που είχαν επιβάλει χώρες στον Μαντέλ, όχι σε κάποια μακρινή σκοτεινή εποχή, αλλά στα μεταπολεμικά χρόνια της περίφημης ελεύθερης δυτικής δημοκρατίας.

Ο Μάνς του 1968 είχε για τον Μαντέλ ιδιαίτερη σημασία, γιατί ήταν η δικαίωση εκείνου που αποτελούσε πιθανότατα το πιο εκνευριστικό του χαρακτηριστικό για τους πολιτικούς του αντιπάλους και για την μεταπολεμική αστική δημοκρατία: της επίμονης αισιοδοξίας του για την επικαιρότητα της επανάστασης. Η θεωρητική εξέλιξη του Μαντέλ, και ιδιαίτερα η θεωρία του για τα μακρά κύματα της καπιταλιστικής εξέλιξης, δεν υπήρξε ποτέ μια αφηρημένη ακαδημαϊκή αναζήτηση, αλλά ακριβώς η προσπάθεια να θεμελιωθεί αυτή του η αισιοδοξία. Ο Μάνς του 1968 έχει κομβική θέση στη θεωρία των μακρών κυμάτων.

Καπιταλισμός, τροτσκισμός και σταλινισμός τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες

Ο Μάνς του 1968 ήταν μια τομή που έφερε ξανά στην ημερήσια διάταξη την επανάσταση στη Δύση, μια επανάσταση την οποία είχε ήδη αποκρύψει μια γενιά διανοουμένων τα αμέσως προηγούμενα χρόνια, γιατί υποτίθεται ότι η εργατική τάξη στις δυτικές χώρες είχε αλλάξει, είχε εξαγοραστεί, δεν θα μπορούσε να αποτινάξει πια την ιδεολογική ηγεμονία του καπιταλισμού κ.λπ. Μόλις ενάμιση μήνα πριν από μια από τις μεγαλύτερες γενικές απεργίες στην ιστορία του καπιταλισμού, ο Αντρέ Γκορζ διακήρυττε ότι ο δυτικός καπιταλισμός θα ήταν αδύνατο να γνωρίσει ξανά επαναστατικές γενικές απεργίες στο εγγύς μέλλον (Gorz, 1968: 111).

Ο Μάνς όμως έβγαλε και από ένα ορισμένο στρατηγικό τέλμα τις δυνάμεις,

που επέμεναν στην επανάσταση, και προσπαθούσαν να διασώσουν μια επαναστατική πολιτική μέσα στους καταθλιπτικούς πολιτικούς συσχετισμούς μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μεταξύ του αντικομμουνισμού των καπιταλιστικών κρατών και της ασφυκτικής ηγεμονίας του σταλινισμού στο κομμουνιστικό κίνημα.

Στα συχνά πολεμικά του ανακοινωθέντα, ο Στάλιν λίγο πριν το τέλος του πολέμου τόνιζε ότι η συμμαχία των «δημοκρατικών δυνάμεων», δηλαδή της ΕΣΣΔ, της Αγγλίας και των ΗΠΑ, δεν ήταν συγκυριακή, αλλά βασιζόταν σε κοινά «ζωτικά και μακροπρόθεσμα συμφέροντα» (Stalin, 1944). Η πολιτική της ειρηνικής συνύπαρξης της ΕΣΣΔ με τα δημοκρατικά καπιταλιστικά κράτη είχε στην πραγματικότητα δρομολογηθεί αρκετά πριν αναλάβει την ηγεσία του ΚΚΣΕ ο Χρυστσόφ, παρ' ότι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ηγεσίες προερχόμενες από τον σταλινισμό ήρθαν στην πράξη σε ρήξη με αυτή την προοπτική, γηθήθηκαν επαναστατικών κινήματων και κατέλαβαν την εξουσία (Γιουγκοσλαβία, Κίνα). Η σοβιετική γραφειοκρατία δεν αποδεχόταν ακόμα την ιδέα ότι η καπιταλιστική οικονομία έμπαινε σε μια φάση ανάκαμψης, και ο εκλεκτός οικονομολόγος του Στάλιν της δεκαετίας του 1930, Ευγένιος Βάργκα, υποχρεώθηκε να ανασκευάσει την άποψη που διατύπωσε το 1946, ότι η σταθερότητα του καπιταλισμού είχε υποτιμηθεί, και να προβλέψει νέες κρίσεις. Κάτω από την ηγεσία του Ζντάνοφ, η Κομμινφόρμ όξυνε για ένα διάστημα την αντιπαράθεση με την Δύση, πριν η γραφειοκρατία ξανακάνει τον ελιγμό προς την ειρηνική συνύπαρξη. Ο μετανουμένος Βάργκα ξαναβρέθηκε εκτός μόδας, καθώς κανένας πια δεν είχε ανάγκη την ιδέα ότι οι ΗΠΑ θα περάσουν ξανά σύντομα σε φάση κρίσης.

Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, ανάμεσα στις επαναστατικές ομάδες που είχαν καταφέρει να επιβιώσουν από τον πόλεμο και να ανασυγκροτηθούν με επίκεντρο την 4η Διεθνή, υπήρχε η βεβαιότητα ότι η ανθρωπότητα βαδίζει προς έναν νέο γενοκλυμένο πόλεμο, καθώς η κρίση του καπιταλισμού δεν έχει ξεπεραστεί. Σε αυτή τη σοβούσα κρίση προσπάθησαν οι επα-

ναστάτες μαρξιστές της εποχής να βασίσουν την αισιοδοξία τους, προβλέποντας έναν νέο γύρο επαναστατικών ευκαιριών σύντομα. Η Γιουγκοσλαβία και η Κίνα, καθώς και τα αντιαποικιακά κινήματα, φαινόταν να δίνουν αξιοπιστία σε αυτή την προοπτική.

Ο νέος τότε Ερνέστ Μαντέλ, ήδη ηγετικό στέλεχος της 4ης Διεθνούς, μοιραζόταν αυτή την ιδέα και ενεπλάκη σε δημόσιες πολεμικές με εκείνα τα στελέχη του τροτσκιστικού κινήματος που αναγνώριζαν ότι ο καπιταλισμός είχε μπει σε τροχιά ανάπτυξης. Ένας από αυτούς ήταν ο Τόνι Κλιφ. Η σωστή αυτή εκτίμηση του Κλιφ, όμως, συνοδευόταν από την απόρριψη της μεθοδολογίας του μεταβατικού προγράμματος, δηλαδή της υιοθέτησης αιτημάτων που γεφυρώνουν τους καθημερινούς αγώνες της εργατικής τάξης με τον επαναστατικό στόχο της κατάληψης της εξουσίας σε ενεστώτα χρόνο, θεωρώντας ότι αυτή δεν αντιστοιχεί πλέον στις συνθήκες της μεταπολεμικής ανάπτυξης και ότι χρειάζεται επικέντρωση σε πιο συγκεκριμένα και άμεσα αιτήματα. Αυτό έμοιαζε με μια γερή αναβολή της επαναστατικής προοπτικής.

Από την άλλη, όμως, η αναμονή μιας νέας παγκόσμιας κρίσης και ενός γενικευμένου πολέμου άμεσα αποδείχτηκε σύντομα ανεπαρκές θεμέλιο για την επαναστατική αισιοδοξία. Η ανάκαμψη του καπιταλισμού ήταν αδύνατο να αμφισβητηθεί επί μακρόν. Εξάλλου, ο τότε κεντρικός ηγέτης της 4ης Διεθνούς, Μισέλ Πάμπλο, εμμένοντας σε αυτή την ιδέα, οδηγήθηκε σύντομα σε περίεργες ατραπούς. Για τον Πάμπλο, ο μεταπολεμικός καπιταλισμός δεν θα μπορούσε να αντιμετωπίσει την «πολύπλευρη κατάρρευση της ισορροπίας του [...] που τείνει να χειροτερεύει» χωρίς μια άμεση ανακατάληψη όλων των εδαφών του πλανήτη. Αυτό σήμαινε ότι οι καπιταλιστικές χώρες θα στρέφονταν αναπότρεπτα εναντίον της ΕΣΣΔ και των λαϊκών δημοκρατιών, σε έναν καταστροφικό πόλεμο που θα απελευθέρωνε τη διαδικασία της επανάστασης. Σε αυτό το πλαίσιο, τα σταλινικά κομμουνιστικά κόμματα θα αναγκάζονταν να παίξουν αντικειμενικά τον ρόλο της υπεράσπισης της

παγκόσμιας εργατικής τάξης και ενδεχομένως να προχωρήσουν περισσότερο από όσο και τα ίδια θα ήθελαν στο δρόμο της επανάστασης. Αυτό επρόκειτο να εξαρτηθεί και από την παρουσία και επιρροή των επαναστατών μαρξιστών, για αυτό και η τακτική της εποχής ήταν για τον Πάμπλο ο βαθύς, *suī generis* εισοδισμός στα κομμουνιστικά κόμματα. Η διάφευση αυτής της προοπτικής επρόκειτο να οδηγήσει και τον Πάμπλο κάποια χρόνια αργότερα, και κυρίως αφότου αποχωρήστηκε από την 4η Διεθνή, στην ιδέα ότι η επανάσταση πράγματι δεν ήταν στην ημερήσια διάταξη και να τον στρέψει στα επαναστατικά αντιαποικιοκρατικά κινήματα της εποχής.

Οι απόψεις του κυρίαρχου, τότε, στη Διεθνή Πάμπλο οδήγησαν σε μια τραυματική διάσπαση το 1953. Σημαντικές οργανώσεις όπως το αμερικάνικο SWP, οι οργανώσεις του Μορένο στην Αργεντινή, του Χίλυ στη Βρετανία, του Λαμπέρ στη Γαλλία, καθώς και το κινέζικο τμήμα, αποχώρησαν καταγγέλλοντας τον παμπλικό προσανατολισμό. Ο Μαντέλ ακολούθησε τον Πάμπλο, αλλά όχι για πολύ. Δεν μπορούσε να δεχτεί αυτό που φαινόταν ως μια πολιτική επαναπροσέγγισης με τον σταλινισμό, ούτε τη στροφή αποκλειστικά στον «τριτοκοσμισμό». Το ρήγμα δεν άργησε. Το 1963, ο Μαντέλ ηγήθηκε της επανένωσης με την πλειοψηφία των αποχωρησάντων του 1953. Ο Πάμπλο και η ομάδα του δεν χωρούσαν στη επανενωμένη Διεθνή και αποχώρησαν, τυπικά το 1965, αλλά ουσιαστικά πολύ νωρίτερα. Το ντοκουμέντο της επανένωσης του 1963 για τους «τρεις τομείς της παγκόσμιας επανάστασης» (προλεταριακή κοινωνική επανάσταση στις ιμπεριαλιστικές χώρες, αντιαποικιακή-διάρκης επανάσταση στις αποικίες, αντιγραφειοκρατική πολιτική επανάσταση στα εκφυλισμένα εργατικά κράτη του σταλινισμού) παραμένει ένα από τα σημαντικότερα μεταπολεμικά κείμενα για την επαναστατική στρατηγική, και υπήρξε η πολιτική βάση για τη μεγάλη ανάπτυξη της 4ης Διεθνούς μέσα στην επόμενη δεκαετία, καθώς και για την πολύ στενή εμπλοκή της στα γεγονότα του Μάη του 1968.

Η θεωρητική εξέλιξη του Ερνέστ Μαντέλ και τα μακρά κύματα

Η πολιτική εξέλιξη της 4ης Διεθνούς την περίοδο αυτή συμπίπτει με μια περίοδο θεωρητικής ωρίμανσης του ίδιου του Μαντέλ. Η θεωρητική εξέλιξη του Μαντέλ είναι γενικά αργή, γιατί ακολουθεί τις αναγκαιότητες της πολιτικής πάλης, και δεν προηγείται ως αυτόνομη ακαδημαϊκή δραστηριότητα. Ο Μαντέλ υπήρξε σε όλη του τη ζωή η χαρακτηριστική περίπτωση του στρατευμένου διανοούμενου.

Έτσι, ο Μαντέλ εκδίδει το πρώτο μεγάλο έργο του, τη *Μαρξιστική πραγματεία της οικονομίας*, στα 39 του, το 1962, και ολοκληρώνει το διδακτορικό του, που θα γίνει και το opus magnum του, ο *Ύστερος καπιταλισμός*, στα 49, το 1972. Ενώ είναι αναπόσπαστο τμήμα του θεωρητικού υποβάθρου του *Ύστερου καπιταλισμού*, η θεωρία των μακρών κυμάτων δεν υπάρχει στη *Μαρξιστική πραγματεία της οικονομίας*. Ο Μαντέλ μίλησε για πρώτη φορά για τα μακρά κύματα σε ένα άρθρο του 1964, όπου προέβλεψε με αξιοσημείωτη ακρίβεια ότι το μεταπολεμικό κύμα της ανάπτυξης θα εξαντλούνταν περίπου σε μια πενταετία από τότε (Μαντέλ, 1982).¹

Η έννοια των μακρών κυμάτων έχει μαρξιστική καταγωγή, η οποία μπορεί να αναζητηθεί στον Πάρβους, στον σχετικά άγνωστο (σε μεγάλο βαθμό επειδή έγραψε μόνο στα ολλανδικά) Ολλανδό μαρξιστή Βαν Χέλντερεν και αργότερα στον Τρότσκι. Συνδέθηκε όμως κυρίως με το όνομα του Νικολάι Κοντράτιεφ. Υιοθετήθηκε ακόμα από μη μαρξιστές οικονομολόγους, όπως ο Σουμπέτερ και ο Ντυπριέ. Τα μακρά κύματα είναι μακροπερίοδες ταλαντώσεις στην οικονομία, συνολικής διάρκειας περίπου μισού αιώνα, τα οποία περιλαμβάνουν μια ανοδική και μια καθοδική επιμέρους φάση. Αυτές οι φάσεις δεν καταργούν τους γνωστούς από πολύ παλιότερα βιομηχανικούς κύκλους άνησης-κρίσης-ύφε-

σης-ανάκαμψης, που διαρκούν επτά έως δέκα χρόνια, όμως τροποποιούν τη δυναμική τους: στις ανοδικές φάσεις των μακρών κυμάτων οι περιοδικές κρίσεις του βιομηχανικού κύκλου είναι συντομότερες και πιο ρηχές, ενώ οι περίοδοι άνησης διαρκούν περισσότερο και είναι πιο δυναμικές· στις καθοδικές φάσεις ισχύει το αντίστροφο, με τις κυκλικές κρίσεις να είναι μεγαλύτερες και βαθύτερες και τις ανακάμψεις να είναι συντομότερες και πιο αναιμικές.

Στη συμβατική οικονομική βιβλιογραφία έχει καθιερωθεί τα μακρά κύματα να αποκαλούνται κύκλοι Κοντράτιεφ, κατά την ονομασία που τους έδωσε ο Σουμπέτερ. Στην πραγματικότητα, όμως, υπάρχει μια πληθώρα διαφορετικών θεωριών μακρών κυμάτων. Κατά την προσέγγιση του ίδιου του Κοντράτιεφ, τα μακρά κύματα μπορούν να παρατηρηθούν στατιστικά στην εξέλιξη μιας ολόκληρης σειράς μεγεθών, όπως οι τιμές των εμπορευμάτων, τα επιτόκια, ο μισθοί, το διεθνές εμπόριο, η παραγωγή και κατανάλωση συγκεκριμένων προϊόντων κ.λπ., γεγονός που αποδίδεται σε «αίτια που είναι έμφυτα στην ουσία της καπιταλιστικής οικονομίας» (Kondratieff, 1935: 115).² Ο Κοντράτιεφ θα πρέπει σίγουρα να αφιχνιδιάστηκε από την πολεμική που επεφύλαξε ο Τρότσκι στις απόψεις του, παρ' ότι και ο ίδιος είχε ήδη υποστηρίξει την ιδέα της ύπαρξης μακροπεριόδων ανοδικών και καθοδικών εποχών στην καπιταλιστική ανάπτυξη (Τρότσκι, 2001α).³ Η αντίρρηση του Τρότσκι ήταν ότι τις μεγάλες ταλαντώσεις τις καθορίζουν γεγονότα εκτός των αυτοματισμών της οικονομίας, όπως οι πόλεμοι και οι επαναστάσεις, κι επομένως οι απόψεις του Κοντράτιεφ ήταν μηχανιστικές (Τρότσκι, 2001β). Λίγα χρόνια αργότερα, ο Σουμπέτερ απέδωσε τους «κύκλους Κοντράτιεφ» στις μεγάλες τεχνολογικές καινοτομίες (Schumpeter, 1939). Ο Ντυπριέ αναζήτησε την αιτία τους στους μεγάλους πολέμους. Πολύ πιο πρόσφατα, ο νεοφιλελεύθερος Χάρρυ Ντεντ

1. Το άρθρο, με αρχικό τίτλο «Economics of Neocapitalism», έχει περιληφθεί στην ελληνική έκδοση της *Μαρξιστικής πραγματείας της οικονομίας* ως παράρτημα του τρίτου τόμου.

2. Τα περισσότερα έργα του Κοντράτιεφ παραμένουν αμετάφραστα από τα ρωσικά.

3. Το πρωτότυπο άρθρο γράφτηκε τον Απρίλη του 1921 και περιελήφθη στα υλικά του 3ου Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς.

απέδωσε τα μακρά κύματα σε δημογραφικούς κύκλους που καθορίζουν το επίπεδο της δαπάνης σε κάθε εποχή (Dent, 2014), ενώ ο Μοντέλσκι τους περιέγραψε ως αποτέλεσμα των μεταβολών στην παγκόσμια πολιτική ηγεμονία (Modelski, 1987).

Ο Μαντέλ προσδιόρισε ως απώτατη αιτία των μακρών κυμάτων την τάση του ποσοστού κέρδους να πέφτει, την οποία ο Μαρξ περιέγραψε στον τρίτο τόμο του *Κεφαλαίου*. Σε τελική ανάλυση, η πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους οφείλεται στην αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου, δηλαδή της αναλογίας του σταθερού προς το μεταβλητό κεφάλαιο, σε βαθμό που να μην μπορεί να καλυφθεί από μια ανάλογη αύξηση του ποσοστού της υπεραξίας, δηλαδή της αναλογίας της εξαγόμενης υπεραξίας προς το μεταβλητό κεφάλαιο.

Η θεωρία του Μαντέλ συνδυάζει την οικονομική αιτιότητα, δηλαδή τη δράση των εσώτερων νόμων της καπιταλιστικής οικονομίας, με τους μη οικονομικούς παράγοντες. Τα μακρά κύματα δεν υπακούουν σε αυστηρούς οικονομικούς κανόνες ούτε μπορούν να προβλεφθούν με βάση τους καπιταλιστικούς οικονομικούς μηχανισμούς και μόνο, παρ' ότι στη βάση τους βρίσκεται ο νόμος-τάση της πτώσης του ποσοστού κέρδους. Σύμφωνα με το μοντέλο του Μαντέλ, τα μακρά κύματα οικονομικής επέκτασης φτάνουν κάποια στιγμή σε ένα «φυσικό» τέλος, καθώς η δυναμική που τα δημιουργήσε εξαντλείται. Αυτό το σημείο καμψής είναι κατά βάση απότοκος των ίδιων των εσωτερικών μηχανισμών της καπιταλιστικής οικονομίας. Μετά το σημείο καμψής, οι οικονομικές επιδόσεις ξεκινούν μια γενικά καθοδική πορεία και το ποσοστό κέρδους υφίσταται πιέσεις, καθώς έχουμε εισέλθει σε ένα μακρό κύμα ύφεσης. Με την πάροδο του χρόνου, το καθοδικό αυτό σπιράλ φτάνει στο ναδίρ και ξεσπά μια μεγάλη κρίση, της κλίμακας που θα αποκαλούσε κανείς «δομική» ή «συστημική». Αυτή τη φορά, όμως, κανένας εσώτερος οικονομικός νόμος ή έμφυτος μηχανισμός δεν αρκεί από μόνος του για να εξασφαλίσει την ανάκαμψη, δηλαδή την είσοδο σε ένα νέο ανοδικό κύμα. Για να αναταχθεί το ποσοστό του κέρδους απαιτούνται εξωοικο-

νομικά γεγονότα, που θα ενισχύσουν τους παράγοντες που αντιδρούν στην πτώση του ποσοστού κέρδους: η εφαρμογή μεγάλων τεχνικο-οικονομικών καινοτομιών (ένα σημείο συγγένειας με τη θεωρία του Σουμπέτερ), μια ξαφνική πρόσβαση σε πολύ φθηνότερες πηγές πρώτων υλών, η μαζική εξαγωγή κεφαλαίων σε κλάδους ή χώρες με χαμηλή οργανική σύνθεση κεφαλαίου, μια μαζική καταστροφή κεφαλαίων και παραγωγικών δυνάμεων ή/και μια μεγάλη ήττα της εργατικής τάξης ώστε να μπορεί να αυξηθεί απότομα το ποσοστό εκμετάλλευσης. Η «χρυσή» μεταπολεμική εικοσαετία έγινε εφικτή, σε τελευταία ανάλυση, μόνο μετά την εμπειρία του φασισμού/ναζισμού και τη μαζική σφαγή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Επομένως, οι δυο υποπερίοδοι ενός μακρού κύματος, η ανοδική και η καθοδική, δεν είναι συμμετρικές: το ζενίθ της ανοδικής φάσης είναι ένα σημείο καμψής που επέρχεται λόγω της δράσης των ίδιων των νόμων-τάσεων της κίνησης του κεφαλαίου, ενώ το ναδίρ της καθοδικής φάσης είναι ένα σημείο ασυνέχειας. Ωστόσο, δεν είναι μόνο σε αυτό το σημείο ασυνέχειας που παρεμβαίνουν οι μη οικονομικοί παράγοντες. Η διάρκεια κάθε μακρού κύματος και οι ιδιαίτερες συνθήκες κάτω από τις οποίες αυτό εκδηλώνεται υπόκεινται επίσης στον συσχετισμό δύναμης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων. Σε τελική ανάλυση, τα μακρά κύματα δεν είναι παρά συγκεκριμένες ιστορικές περίοδοι στην ολότητά τους:

«Τα μακρά κύματα δεν είναι απλώς εμπειρικά αποδείξιμα. Δεν εκφράζουν απλώς στατιστικούς μέσους όρους για δεδομένα χρονικά διαστήματα. [...] Τα μακρά κύματα εκφράζουν ιστορικές πραγματικότητες, τμήματα της συνολικής ιστορίας του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, που αναμφίβολα έχουν ευδιάκριτα χαρακτηριστικά. Για τον ίδιο αυτό λόγο έχουν ακανόνιστη διάρκεια. Η μαρξιστική ερμηνεία αυτών των μακρών κυμάτων, συνυφαίνοντας με ιδιαίτερο τρόπο εσωτερικούς οικονομικούς παράγοντες, εξωγενείς “περιβαλλοντικές” αλλαγές και τη διαμεσολάβησή τους μέσα από κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις (δηλαδή περιοδικές αλλαγές στον συνολικό

συσχετισμό των ταξικών δυνάμεων, τα αποτελέσματα μεγάλων και σημαντικών αγώνων και πολέμων) δίνει στην ιστορική πραγματικότητα του μακρού κύματος συκροτημένο και “ολικό” χαρακτήρα».

(Μαντέλ, 2003: 75)

Έτσι, το ανοδικό κύμα από το τέλος της δεκαετίας του 1840 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1870 και το καθοδικό κύμα που το ακολούθησε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1890 αντιστοιχούσαν ακόμα στην εποχή του «καπιταλισμού του ελεύθερου ανταγωνισμού». Το ανοδικό κύμα από το τέλος του 19ου^υ αιώνα μέχρι την αυγή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, που βασίστηκε στη γενίκευση της αποικιοκρατίας, και το καθοδικό κύμα που το διαδέχτηκε κατά τον Μεσοπόλεμο, αντιστοιχούσαν στην εποχή του κλασικού ιμπεριαλισμού. Το μεταπολεμικό ανοδικό κύμα, που εγκαινίασε την νέα υποπερίοδο του ιμπεριαλισμού που ο Μαντέλ θα ονομάσει *ύστερο καπιταλισμό*, ήταν εξίσου καταδικασμένο να δώσει τη θέση του σε ένα νέο καθοδικό κύμα. Ο καπιταλισμός δεν ήταν παντοδύναμος και δεν είχε ξεπεράσει τις αντιφάσεις του. Με τη θεωρία των μακρών κυμάτων, ο Μαντέλ μπορούσε πλέον να περιμένει μια νέα έκρηξη των αντικαπιταλιστικών κινημάτων και των εργατικών αγώνων, χωρίς να χρειάζεται πια τον «καταστροφισμό» των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων. Και πράγματι, η επιβράδυνση του καπιταλισμού, που έχει συνδεθεί με τις πετρελαϊκές κρίσεις, δεν άργησε, όπως δεν άργησε και η κοινωνική έκρηξη: ήταν ακριβώς ο παγκόσμιος Μάης, από τη Γερμανία του Ρούντι Ντούτσκε και το Παρίσι του 1968, έως το κίνημα ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ, το θερμό φθινόπωρο και τον «παρατεταμένο Μάη» στην Ιταλία, τα αντάρτικα της Λατινικής Αμερικής και τη Ζενγκακούρεν στην Ιαπωνία, την Επανάσταση των Γαρυφάλων στην Πορτογαλία, αλλά και το Πολυτεχνείο στην Ελλάδα.

Η τρέχουσα παγκόσμια καπιταλιστική κρίση είναι η ιστορική κατάληξη του καθοδικού μακρού κύματος που εγκαινιάστηκε την εποχή του παγκόσμιου Μάη. Το κύμα αυτό είχε ιδιαίτερα παρατεταμένη

διάρκεια, κυρίως λόγω της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ και του λεγόμενου «ανατολικού μπλοκ», που έδωσε στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής τη δυνατότητα επέκτασης σε μια νέα σφαίρα κι επομένως μιας βραχύβιας, όπως αποδείχτηκε, ανάκαμψης. Η σημερινή κατάσταση έχει ρίζες στην εποχή του Μάη· έχει όμως και ουσιαστικές διαφορές με αυτή, και πρώτα απ' όλα ότι, ως κατάληξη μιας καθοδικής φάσης μακρού κύματος, η κρίση είναι πολύ βαθύτερη από αυτές της δεκαετίας του 1970, και οι αγώνες έχουν άλλο σημείο εκκίνησης και άλλη δυναμική.

Η θεμελίωση της επαναστατικής αισιοδοξίας

Η θεωρία των μακρών κυμάτων και η γενικότερη εξέλιξη της σκέψης του Μαντέλ την περίοδο πριν τον Μάη του 1968 είχε έναν πολιτικό σκοπό. Η αγωνία του Μαντέλ ήταν να δείξει ότι:

(α) η επανάσταση ήταν εφικτή, όχι γιατί ο καπιταλισμός ακολουθούσε εκείνη την εποχή μια πορεία καταστροφικής κρίσης, παρ' ότι δεν την ακολουθούσε. Η αναμονή των επαναστατικών ευκαιριών μπορούσε πλέον να σταθεί σε κάτι πιο στέρεο από την πρόγνωση ενός παγκοσμίου πολέμου, που δεν ήρθε. Το συμπέρασμα ήταν εξόχως πρακτικό: τα μέλη της 4ης Διεθνούς και ευρύτερα η επαναστατική Αριστερά έπρεπε να προετοιμαστούν για εκρήξεις και επαναστατικές ευκαιρίες, όχι να προσαρμοστούν στην ιδέα ότι αυτές θα καθυστερούσαν για δεκαετίες. Τη δεκαετία του 1970, δεν υπήρχε αμφιβολία ότι οι κρίσεις και οι κοινωνικές εκρήξεις είχαν επιστρέψει. Μια νέα γενιά συνέρρεε στην επαναστατική Αριστερά, και η ίδια η 4η Διεθνής δεκαπλασίασε τα μέλη της μέσα σε λίγα χρόνια. Πριν τον Μάη όμως αυτό δεν ήταν καθόλου μα καθόλου προφανές.

(β) η επανάσταση ήταν εφικτή και στις δυτικές αστικές δημοκρατίες, στην καρδιά του ιμπεριαλισμού, παρά τη πολυδιαφημισμένη ευημερία, την «κοινωνία της κατανάλωσης» κ.λπ. Ούτε το ανοδικό κύμα, ούτε η ευημερία που αυτό μπορούσε να

προσφέρει θα κρατούσαν για πάντα. Εξάλλου, εάν απομάκρυνε κανείς το παραμορφωτικό πρίσμα της μυθολογίας για έναν καπιταλισμό που είχε πλέον ξεπεράσει τις κρίσεις, θα έβλεπε ότι και η ίδια η φύση ενός κύματος επέκτασης στην καπιταλιστική εξέλιξη επισωρεύει αντιφάσεις. «Εκείνοι που τυφλώνονταν από την ύψωση του βιοτικού επιπέδου δεν καταλάβαιναν ότι ακριβώς στην περίοδο της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων είναι που μεγαλώνει περισσότερο η απόκλιση ανάμεσα στις νέες ανάγκες και στη διαθέσιμη αγοραστική δύναμη του προλεταριάτου» (Μαντέλ, 2005: 240). Στον βαθμό που ανέχονται το βιοτικό επίπεδο, η τεχνική εκπαίδευση και το πολιτιστικό επίπεδο των εργαζομένων, γίνεται και πιο ανυπόφορη η απουσία κοινωνικής ισότητας και ελευθερίας, η αλλοτρίωση στην παραγωγή και η καταπίεση από τους θεσμούς του κράτους.

Φυσικά, κανείς, ούτε και ο Μαντέλ, δεν μπορούσε να αρνηθεί ότι οι συνθήκες ήταν διαφορετικές στα χρόνια της μεταπολεμικής ανάπτυξης από ό,τι, ας πούμε, μέσα στους δύο παγκοσμίους πολέμους. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, ο Μαντέλ προσπάθησε να προβλέψει έναν νέο τύπο κοινωνικής επανάστασης που ήταν πιο πιθανό να προκύψει στη Δύση κάτω από τις συνθήκες της εποχής. Ίσως, πράγματι, δεν ήταν άμεσα πιθανή μια καταστροφική κρίση όπως αυτή στη Γερμανία του 1918 ή στη Γιουγκοσλαβία και την Ιταλία του 1944-1945, αν και σίγουρα δεν μπορούσε να αποκλειστεί στο μέλλον. Υπήρχαν ωστόσο άλλα παραδείγματα «μη καταστροφικών» επαναστατικών κρίσεων, που παρ' ότι δεν εξελίχθηκαν σε επαναστάσεις θα μπορούσαν να έχουν εξελιχθεί με τις κατάλληλες συνθήκες και τη συνειδητή δράση επαναστατικών οργανώσεων: η γενική απεργία του Ιούλη του 1936 στη Γαλλία, η βελγική απεργία του 1960-1961 (την οποία ο Μαντέλ άλλωστε έζησε από κοντά), αλλά και η Ιουλιανά στην Ελλάδα (Μαντέλ, 2005: 244). Ο Μαντέλ έβλεπε να σχηματίζεται μια στρατηγική υπόθεση για την επανάσταση στις δυτικές αστικές δημοκρατίες της εποχής: η εξεγερσιακή γενική απεργία (Μπενσαϊντ, 2015: 71). Σε περίοδο οικονομικής

ανάπτυξης και μικρής ανεργίας η απεργία ως όπλο είναι πιο αποτελεσματική και σε μια περίοδο μαζικής αλλοτρίωσης και καταπίεσης της νεολαίας είναι σχεδόν βέβαιο ότι ο αγώνας θα σημαίνει και οδοφράγματα. Και πάλι, ο Μαντέλ δεν έκανε διανοητικές ασκήσεις: προσπαθούσε να δείξει ότι η ιδέα πως μέχρι να έρθει η επανάσταση όπως την ξέραμε είμαστε αναγκασμένοι να μείνουμε σε μεταρρυθμιστικούς αγώνες, ιδέα ασφαλώς κυρίαρχη στην αριστερά της εποχής, δεν ήταν παρά το άλλοθι για την εγκατάλειψη της ίδιας της προοπτικής της επανάστασης. Η άγρια γενική απεργία του Μάν, και έπειτα ο παρατεταμένος ιταλικός Μάνς, έδειξαν πως ο νέος τύπος επαναστατικής κρίσης δεν ήταν αποκύημα της φαντασίας.

(γ) μια επαναστατική κατάσταση, σε ενεστώτα χρόνο, και στη Δύση, είναι εφικτή ακόμα και αν δεν υπάρχει από καιρό το μαζικό επαναστατικό κόμμα. Οι επαναστατικές οργανώσεις της εποχής εκείνης, και όχι μόνο, έρχονταν ενώπιον ενός θεμελιώδους προβλήματος. Εάν η σοσιαλιστική επανάσταση χρειάζεται ένα μαζικό επαναστατικό κόμμα, αυτό την πρώτη μεταπολεμική περίοδο δεν φαινόταν να υπάρχει πουθενά στη Δύση. Υπήρχαν μαζικά εργατικά κόμματα, σοσιαλδημοκρατικά, σταλινικά και αργότερα ευρωκομμουνιστικά, τα οποία ωστόσο σαφώς δεν ήταν επαναστατικά, και είχαν ήδη στηρίξει ή συμμετάσχει σε πληθώρα αστικών κυβερνήσεων. Από την άλλη, υπήρχαν επαναστατικές οργανώσεις οι οποίες, όμως, σε ελάχιστες περιπτώσεις απέκτησαν το μέγεθος που θα μπορούσε να τις κάνει κόμμα, και όσες φορές αυτό συνέβη, συνέβη σε άλλες ηπείρους. Η μεταπολεμική επέκταση της σφαίρας επιρροής της ΕΣΣΔ είχε σταθεροποιήσει τα κομμουνιστικά κόμματα και η οικονομική ανάπτυξη, που ευνοούσε έναν νομιμόφρονα μαζικό συνδικαλισμό, εδραίωσε και πάλι τη θέση της σοσιαλδημοκρατίας. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, δύσκολα έβρισκαν χώρο ανεξάρτητες επαναστατικές οργανώσεις.

Ποια λύση μπορούσε επομένως να βρεθεί, εάν δεν ήθελε κανείς απλώς να περιμένει να «ωριμάσουν οι συνθήκες», δηλαδή να μεγαλώσουν αρκετά οι επα-

ναστατικές οργανώσεις, προτού θεωρήσει ότι μπορεί να προκύψουν προεπαναστατικές ή επαναστατικές καταστάσεις, καταλήγοντας έτσι μέσα από ένα άλλο σκεπτικό στην ίδια πρακτικά πολιτική της αένας αναμονής των ρεφορμιστών;

Μια λύση ήταν αυτή που είχε προτείνει ο Πάμπλο λίγα χρόνια νωρίτερα: υπό τις κατάλληλες συνθήκες, τα σταλινικά κόμματα μπορούν να προχωρήσουν περισσότερο από όσο θα σκόπευαν στον δρόμο της επανάστασης, επομένως στην πράξη η ανάγκη για την οργάνωση ενός ανεξάρτητου μαζικού επαναστατικού κόμματος έπαυε να υπάρχει προς το παρόν. Και πάλι, όμως, παραδείγματα κομμάτων προερχόμενων από τον σταλινισμό που ήρθαν σε ρήξη με την ρεφορμιστική στρατηγική και πήραν την εξουσία με επαναστατικές μεθόδους δεν εμφανίστηκαν καθόλου στη Δυτική Ευρώπη, ούτε και σε καιρό ειρήνης. Εξάλλου, κατά την άποψη του Μαντέλ, τα κόμματα του Τίτο και του Μάο δεν ήταν ακριβώς η περίπτωση του σταλινισμού που ακολουθεί άλλο δρόμο από αυτόν που θα περίμενε και ο ίδιος, αλλά ατελείς εμπειρικές ρήξεις με τον ίδιο τον σταλινισμό, που έγιναν άλλωστε σύντομα και πλήρεις ρήξεις με την ΕΣΣΔ του Στάλιν (η Κούβα ήταν μια άλλη περίπτωση, γιατί η προσέγγιση του Κινήματος της 26ης Ιουλίου του Φιντέλ Κάστρο με την ΕΣΣΔ έγινε αφότου αυτό πήρε την εξουσία).

Μια άλλη λύση θα ήταν η προσφυγή στον αυθορμητισμό: το κόμμα δεν χρειαζόταν ποτέ, ή πάντως δεν χρειαζόταν πια. Πράγματι, ένα μεγάλο κομμάτι της άκρας Αριστεράς έκανε την επιλογή αυτή. Για τον Μαντέλ, όμως, εξακολουθούσε να είναι αδύνατο να φτάσει η εργατική τάξη στην εξουσία χωρίς επαναστατικά κόμματα (στον ενικό ή στον πληθυντικό, αφού η τροτσκιστική παράδοση είχε προ πολλού απορρίψει το σταλινικό μονοκομματικό δόγμα).

Ο Μαντέλ περίμενε ότι στην κάμψη του καπιταλισμού και την άνοδο των αγώνων την οποία προέβλεπε, λόγω της επερχόμενης εξάντλησης του μεταπολεμικού μακρού κύματος ανάπτυξης, υπήρχε μια διαφορετική διέξοδος στο πρόβλημα: αυτό που θα μπορούσε να παίξει τον

ρόλο του καταλύτη θα ήταν οι μικρές (εκ των πραγμάτων) οργανωμένες πρωτοπορίες, δηλαδή ανεξάρτητες επαναστατικές οργανώσεις, σε συνδυασμό με την άνοδο του αυθορμητισμού των μαζών.

Ο παγκόσμιος Μάος και ο επιταχυντής της οργάνωσης πρωτοπορίας

Η υπογράμμιση της σημασίας της οργάνωσης πρωτοπορίας δεν σημαίνει ότι ο Μαντέλ θεωρεί πως για την επανάσταση αρκούν οι μικρές επαναστατικές οργανώσεις:

«Μια οργάνωση πρωτοπορίας γίνεται κόμμα της πρωτοπορίας όταν μια σημαντική μειοψηφία της πραγματικής τάξης, των εργατών, των φτωχών αγροτών, της επαναστατικής νεολαίας, των επαναστατιών γυναικών, των επαναστατικών καταπιεσμένων εθνοτήτων, που πραγματικά υπάρχουν, την αναγνωρίσει ως το κόμμα της πρωτοπορίας της, δηλαδή την ακολουθήσει στη δράση. Το αν αυτό θα είναι δέκα ή δεκαπέντε τοις εκατό, δεν έχει σημασία, αλλά θα πρέπει να είναι ένας πραγματικός τομέας της τάξης. Εάν αυτό δεν υπάρχει, τότε δεν έχεις πραγματικό κόμμα, έχεις μόνο τον πυρήνα ενός μελλοντικού κόμματος».

(Mandel, 1983)

Ο συγκεκριμένος ρόλος της οργάνωσης πρωτοπορίας προκύπτει ακριβώς από τον χαρακτήρα της εποχής. Από τη μία, ο καπιταλισμός θα μπει σε φάση κρίσης και αποσταθεροποίησης, από την άλλη η εργατική τάξη στη Δύση προέρχεται από μια σχετικά μακρά περίοδο ύφεσης των αγώνων και κυριαρχίας του ρεφορμισμού:

«Μετά από κάθε κύμα άνοδου της ταξικής πάλης και της ταξικής συνείδησης, όταν έρθει ένα σημείο καμψής και η τρέχουσα δραστηριότητα των μαζών φθίνει, η συνείδηση πέφτει σε χαμηλότερο επίπεδο και η δράση φτάνει σχεδόν στο μηδέν. Η πρώτη λειτουργία μιας επαναστατικής οργάνω-

σης πρωτοπορίας είναι να διατηρήσει τη συνέχεια των θεωρητικών, προγραμματικών, πολιτικών και οργανωτικών κατακτήσεων της προηγούμενης φάσης της ανεβασμένης ταξικής δραστηριότητας και της ανεβασμένης συνείδησης της εργατικής τάξης. Λειτουργεί ως η μόνιμη μνήμη της τάξης και του εργατικού κινήματος».

(Mandel, 1983)

Αν στο μεταπολεμικό μακρύ κύμα επέκτασης οι επαναστατικές οργανώσεις χρειάστηκε να παίξουν αυτό τον ρόλο, η επερχόμενη έκρηξη των αγώνων απαιτούσε κάτι διαφορετικό, ή κάτι περισσότερο: να αγκαλιάσουν τον αυθορμητισμό των αγώνων· και επιπλέον, ούτε λίγο ούτε πολύ, να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ των αντικειμενικά εκρηκτικών συνθηκών και της ανεπάρκειας των υποκειμενικών συνθηκών, δηλαδή της συνείδησης της εργατικής τάξης. Η παροιμιώδης αισιοδοξία του Μαντέλ τού υπαγορεύει ότι η γεφύρωση μπορεί να είναι άμεση, και όχι αποτέλεσμα μακροχρόνιας συσσώρευσης όρων. Η στρατηγική υπόθεσή του είναι ότι η γέφυρα μπορεί να είναι μια σειρά «αντικαπιταλιστικών δομικών μεταρρυθμίσεων».

Ο όρος που χρησιμοποιεί ο Μαντέλ προκαλεί κάποια αμηχανία. Ο άνθρωπος που θεωρούσε ότι η επαναστατική προοπτική του Μάη ακυρώθηκε επειδή η εργατική τάξη «καθηλώθηκε λόγω της υπεροχής ρεφορμιστικών και μισο-ρεφορμιστικών ρευμάτων» (Μαντέλ, 2005: 246) μιλά για μεταρρυθμίσεις! Ωστόσο, ο Μαντέλ δεν περιγράφει μια στρατηγική μετάβασης στον σοσιαλισμό μέσω μεταρρυθμίσεων, αλλά τον αγώνα για την άμεση κατάκτηση δικαιωμάτων της εργατικής δημοκρατίας, για τη μερική εγκαθίδρυση των εξουσιών του προλεταριάτου πέραν και ενάντια στο αστικό κράτος, ακόμα και όταν δεν υπάρχει το μαζικό επαναστατικό κόμμα διαμέσου του οποίου εργατική τάξη μπορεί να πάρει άμεσα την εξουσία. Πρόκειται κατά βάση για τους θεσμούς της αυτοοργάνωσης, τα συμβούλια ή σοβιέτ ή επιτροπές, τα οποία μπορούν να διεκδικήσουν και να επιβάλουν κατακτήσεις και μέτρα ελέγ-

χου στην παραγωγή και τη διανομή για ένα σύντομο διάστημα δυαδικής εξουσίας.

Οι μεταρρυθμίσεις, ακόμα και «αντικαπιταλιστικές» και «δομικές», δεν είναι στοιχεία μιας σταδιακής μετάβασης στον σοσιαλισμό ή έστω ενδιάμεσες βαθμίδες για την κατάκτηση της εξουσίας. Αυτές καθ' εαυτές δεν οδηγούν πουθενά. Ακόμα περισσότερο, η ίδια η εμπειρία του Μάη ήταν για τον Μαντέλ απόδειξη ότι μια θεσμική κατοχύρωση του εργατικού ελέγχου ή οποιασδήποτε αντικαπιταλιστικής δομικής αλλαγής ήταν αυταπάτη (Stutje, 2009: 173).

Ακριβώς για να αντιμετωπίσει μια τέτοια σύγχυση, ο Μαντέλ την εποχή εκείνη απομακρύνεται από το σύνθημα της αυτοδιαχείρισης και υιοθετεί, μαζί με όλη την 4η Διεθνή, το σύνθημα του «εργατικού ελέγχου». Οι υπαρκτές εμπειρίες της αυτοδιαχείρισης είναι σημαντικές. Ωστόσο, η αυτοδιαχείριση ως σύνθημα ενείχε τον κίνδυνο της ταύτισης με τη «συμμετοχή», τον κοινωνικό εταιρισμό τον οποίο εφάρμοσε ευρύτατα ο ντε Γκολ για την ενσωμάτωση του κινήματος (και είδαμε και στην Ελλάδα με το ΠΑΣΟΚ). Η συμμετοχή αυτή δεν είχε καμία θετική πλευρά: έκανε απλώς τους εργάτες «ευτυχισμένα κοτόπουλα που συμμετέχουν στις διαδικασίες με τις οποίες θα τα μαδήσουν» (Μαντέλ, 2005: 261). Ο εργατικός έλεγχος, αντίθετα, δεν περιελάμβανε συμμετοχή των εργαζομένων στη διοίκηση των επιχειρήσεων ή του κράτους, αλλά μέτρα όπως το επιβεβλημένο δικαίωμα του βέτο στις εργοδοτικές αποφάσεις, η εκλογή αιρετών και ανακλητών εκπροσώπων των εργαζομένων, το άνοιγμα των λογιστικών βιβλίων, η άρνηση της συζήτησης με την κυβέρνηση και τους εργοδότες για τη διανομή του εθνικού εισοδήματος.

Αυτό στο οποίο υπολόγιζε ο Μαντέλ είναι ότι οι άμεσες κατακτήσεις του εργατικού ελέγχου θα μπορούσαν να δημιουργήσουν τον χώρο εκείνο όπου οι συσχετισμοί μπορούν να αλλάξουν άρδην, που σίγουρα δεν ήταν οι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί της αστικής δημοκρατίας, όπως έδειξε οδυνηρά και η εκλογική νίκη του ντε Γκολ λίγες εβδομάδες μετά την εξέγερση του Μάη: να προσφέρουν, δηλαδή,

ένα πεδίο όπου οι μικρές επαναστατικές οργανώσεις πρωτοπορίας μπορούν να μετεξελιχθούν ταχύτατα σε επαναστατικά κόμματα (μόνο ταχύτατα, αφού αναγκαστικά κάθε κατάσταση δυαδικής εξουσίας μπορεί να είναι μόνο σύντομη και ασταθής, δίνοντας έπειτα τη θέση της είτε στην εργατική εξουσία, είτε στην πλήρη επαναφορά της αστικής). Εάν το επαναστατικό κόμμα υπήρχε ήδη και ήταν αρκετά μαζικό, δεν θα χρειαζόταν όλη αυτή η περιπέτεια. Εάν όμως, από τη μια, το επαναστατικό κόμμα είναι απαραίτητο για την κατάληψη της εξουσίας, και από την άλλη μια επαναστατική οργάνωση δεν μπορεί να αναβάλει τις πραγματικές επαναστατικές ευκαιρίες μέχρι να συσσωρευτούν κάποτε οι όροι και να έχει γίνει η ίδια κόμμα, χρειάζεται ακριβώς μια στρατηγική για την άμεση αλλαγή των συσχετισμών. Για τον Μαντέλ, ο γαλλικός Μάης δεν μπορούσε να είναι ένας γαλλικός Οκτώβρης του 1917, μπορούσε όμως να είναι ένας Φλεβάρης του 1917 που θα δημιουργούσε, όπως έκανε και στην προεπαναστατι-

κή Ρωσία, τη δομή εκείνη εντός της οποίας μπορούσε να αναπτυχθεί γρήγορα ένα κόμμα όπως αυτό των μπολσεβίκων.

Στη σκέψη του Μαντέλ, επομένως, οι «αντικαπιταλιστικές δομικές μεταρρυθμίσεις», ο εργατικός έλεγχος και το μεταβατικό πρόγραμμα είναι ουσιαστικά η ίδια στρατηγική. Ήταν μια άμεση επαναστατική στρατηγική για τις συνθήκες της δυτικής αστικής δημοκρατίας στην ιστορική προοπτική ενός καθολικού κύματος της καπιταλιστικής εξέλιξης που θα έφερνε περισσότερους λόγους για να εξεγερθεί μια εργατική τάξη, η οποία ωστόσο κουβαλούσε ακόμα το αποτύπωμα της μεταπολεμικής περιόδου της ανάπτυξης. Το αν η ίδια στρατηγική είναι επίκαιρη και σήμερα, σε ένα περιβάλλον κατάρρευσης των παραδοσιακών ρεφορμιστικών κομμάτων και βίαιης διάψευσης των υποσχέσεων, που μπορούσε παλιότερα να δώσει η δυτική αστική δημοκρατία, είναι ένα ερώτημα. Το ότι η επανάσταση χρειάζεται μια επαναστατική στρατηγική σε ενεστώτα χρόνο, όμως, δεν είναι. **T**

b

- Μπενσαίντ, Ντ.** (2015), *Η επαναστατική στρατηγική σήμερα*. Αθήνα: Πρωτοποριακή Βιβλιοθήκη.
- Cliff, T.** (1947), "All that glitters is not gold". Εσωτερικό ντοκουμέντο του RCP. Σεπτέμβριος 1947. <https://www.marxists.org/archive/cliff/works/1947/09/glitters.htm>.
- Cliff, T.** (1969), "On perspectives". *International Socialism* 36 (Απρίλιος-Μάιος), 15–21. <https://www.marxists.org/archive/cliff/works/1969/04/perspectives.htm>.
- Dent, H.** (2014), *The Demographic Cliff How to Survive and Prosper During the Great Deflation of 2014-2019*. New York: Portfoglio/Penguin.
- Gorz, A.** (1968), "Reform and Revolution". *The Socialist Register* 5 (Μάρτιος): 111-143.
- Kondratieff, N. D.** (1935), "The Long Waves in Economic Life". *The Review of Economics and Statistics* 17(6) (Νοέμβριος): 105-115. Cambridge MA: The MIT Press.
- Mandel, E.** (1983), "Vanguard Parties". *Mid-American Review of Sociology*. VIII (2): 3-21. <https://www.marxists.org/archive/mandel/1983/03/vanguard.html>.
- Μαντέλ, Ε.** (1982), *Μαρξιστική πραγματεία της οικονομίας*. Αθήνα: Θεωρία.
- Μαντέλ, Ε.** (2003), *Τα μακρά κύματα της καπιταλιστικής εξέλιξης*. Αθήνα: Εργατική Πάλη.
- Μαντέλ, Ε.** (2005), «Διδάγματα από τον Μάη του 1968». Στο Π. Σίντλ, Μ. Μακόνβιλ, Π. Φρανκ, Ε. Μαντέλ, Ν. Μπενσαίντ, Α. Κριβίν, *Μάης του '68*. 239-27. Αθήνα: Εργατική Πάλη.
- Modelski, G.** (1987), "The Study of Long Cycles". Στο *Exploring Long Cycles*, επιμέλεια G. Modelski, 1-16. London: Frances Pinter.
- Pablo, M.** (1951), "Where are we going". *SWP International Information Bulletin* (Μάρτιος), 1–18. <https://www.marxists.org/archive/pablo/1951/01/where.html>.
- Schumpeter, J. A.** (1939), *Business Cycles, I and II: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York: McGraw-Hill.
- Stalin, J.** (1944), "Speech at Celebration Meeting of the Moscow Soviet of Working People's Deputies and Moscow Party and Public Organizations". 6 Νοεμβρίου 1944. <https://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1944/11/06.htm>.
- Stutje J. W.** (2009), *Ernest Mandel. A rebel's dream deferred*. London/New York: Verso.
- Ενιαία Γραμματεία της 4ης Διεθνούς** (1963), "Dynamics of World Revolution Today". Κείμενο του 7ου Παγκοσμίου Συνεδρίου της 4ης Διεθνούς. <https://www.marxists.org/history/etol/document/fi/1963-1985/usfi/7thWC/usfi01.html>.
- Τρότσκι, Α.** (2001), «Για τη μακροχρόνια δυναμική της καπιταλιστικής οικονομίας». *Σπάρτακος* 59 (Μάιος).
- Τρότσκι, Α.** (2001), «Η καμπύλη της καπιταλιστικής ανάπτυξης». *Σπάρτακος* 59 (Μάιος).